ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน

A Study of Traditional Woven Textiles Used in Buddhist Practices in Nan Province

[1]รณรงค์ โตแจ่ม, [2]กิตติศักดิ์ ท้าวบุญญาภินิกุล และ [3]สรวุฒิ สื่อเศรษฐสิทธิ์

[1]Ronnarong Tojaem, [2]Kittisak Tawboonyapinikun and [3]Sorawut Suesaetasit

[123]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ, ประเทศไทย

[123]Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Campus, Thailand

Corresponding Author's E-mail: [1]gaigook25192@gmailcom, [2]beng7940@gmail.com, and [3]Sorawut1353@gmail.com

[1]Tel. 089-511-8766

Received April 1, 2026; **Revised** May 13, 2026; **Accepted** June 9, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะลายและความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน 2) เพื่อศึกษาผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 20 รูป/คน ะวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะลายของผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่านจำแนกออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ลายดอกไม้และพรรณไม้ ลายสัตว์ ลายสิ่งของเครื่องใช้ และลายสิ่งที่มองเห็นบนท้องฟ้าและสายน้ำ ซึ่งสะท้อนธรรมชาติ ความศรัทธา และวิถีชีวิต ควบคู่กับความเชื่อ 4 ประการ คือ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรื่องฤกษ์ยามและการเดินทาง ด้านไสยศาสตร์และเครื่องรางของขลัง และเรื่องการป้องกันคุ้มภัย โดยลวดลายถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ และการคุ้มครองป้องกันอันตราย 2) ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนามี 10 ชนิด ได้แก่ ผ้าห่อคัมภีร์ ตุง ผ้าห่มพระธาตุ ผ้าห่มพระเจ้า ผ้าเพดาน ผ้าล้อ ผ้าอาสนะ ถุงย่าม ผ้าคลุมไหล่ และผ้ากฐิน ซึ่งแต่ละชนิดมีหน้าที่และความหมายสะท้อนความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา 3) คุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนามี 5 ด้าน คือ 1) ด้านศีลธรรม เป็นอามิสทานที่สร้างความสามัคคี แฝงหลักอิทธิบาท 4 และศรัทธา 4 2) ด้านความสวยงาม มีลวดลายและสีสันงดงาม 3) ด้านการใช้ประโยชน์ นำไปสอยประโยชน์ในศาสนพิธีได้หลากหลาย 4) ด้านเศรษฐกิจ สร้างรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และ 5) ด้านศิลปวัฒนธรรม สะท้อนเอกลักษณ์ ความเชื่อ ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์

คำสำคัญ: ผ้าทอพื้นเมือง; ลักษณะลาย; ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนา

Abstract

The purpose of this research article was: 1) to examine the patterns and beliefs inherent in the local woven textiles of Nan Province; 2) to study the local woven textiles utilized in Buddhism within Nan Province; and 3) to analyze the values of these Buddhist-

related textiles. Data were collected through documentary research and fieldwork, utilizing in-depth interviews with 20 key informants. The gathered data were analyzed using descriptive analysis.

The research revealed that: 1) the patterns of Nan's local woven textiles can be categorized into four types: floral and botanical patterns, animal patterns, utensil patterns, and celestial and aquatic patterns. These motifs reflect nature, faith, and the local way of life. Concurrently, four dimensions of belief are manifested in these textiles: Buddhist beliefs, beliefs regarding auspicious timing and travel, superstitious and amulet beliefs, and protective beliefs. These diverse patterns serve as symbols of auspiciousness, abundance, and protection. 2) ten types of local woven textiles are employed in Buddhism, namely: manuscript wraps (Pha Ho Khamphi), flags (Tung), pagoda drapes (Pha Hom Phrathat), Buddha image drapes (Pha Hom Phrachao), ceiling drapes (Pha Phedan), ceremonial banners (Pha Lo), sitting mats (Pha Asana), shoulder bags, shawls, and Kathina robes. Each type possesses distinct religious functions and meanings, reflecting the community's profound faith in Buddhism. 3) The value of local woven fabrics used in Buddhism comprised five aspects, namely: 1) Moral value, serving as material offerings (Amisa-dana) that foster unity, while encapsulating the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada IV) and the Four Aspects of Faith (Saddha IV); 2) Aesthetic value, characterized by exquisite patterns and colors; 3) Utilitarian value, applicable to various religious ceremonies; 4) Economic value, generating income and strengthening the community economy; and 5) Cultural value, embodying the identity, beliefs, history, and livelihoods of ethnic communities.

Keywords: Local Woven Textiles; Textile Patterns; Buddhist-Related Local Woven Textiles

บทนำ

พระพุทธศาสนา ถือกำเนิดในประเทศอินเดียและเนปาล ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระโมคคัลลีบุตรติสสมหาเถระได้ส่งพระเถระชาวอินเดีย 2 รูป คือ “พระโสณะเถระ” และ “พระอุตตระเถระ” ซึ่งเป็นสมณฑูตได้เดินทางจากแคว้นมคธเข้ามาเผยแผ่ศาสนาพุทธในดินแดนสุวรรณภูมิในราวพุทธศตวรรษที่ 3 หรือเมื่อสองพันกว่าปีที่ผ่านมา ดังปรากฏในคัมภีร์สมันตัปปาสาทิกา คัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายขยายความพระวินัยปิฎก รจนาโดยพระพุทธโฆสะ เมื่อ พุทธศักราช 1000 มีเนื้อความระบุไว้ว่า สุวณฺณภูมึ คนฺตฺวาน โสณุตฺตรา มหิทฺธิกาปิสาเจ นิทฺธมิตฺวาน พฺรหฺมชาลํ อเทสิสุนฺติ ฯ แปลว่า พระโสณะและพระอุตตระ ผู้มีฤทธิ์มาก ไปสู่สุวรรณภูมิปราบปรามพวกปีศาจแล้ว ได้แสดงพรหมชาลสูตร (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาฯ, 2539) แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทสืบมาตั้งแต่โบราณถึงปัจจุบัน พื้นฐานในการนับถือพุทธศาสนาจึงส่งผลให้มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อในพุทธศาสนาจัดว่าเป็นความเชื่อที่ได้รับการยอมรับว่ามีเหตุมีผลเพราะหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาสอนเรื่องความจริงอันประเสริฐและสามารถพิสูจน์ได้

มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยปัจจัย 4 ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายกล่าวถึงปัจจัย 4 ว่าเป็นอามิสทาน หมายถึงการให้สิ่งของ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาฯ, 2539) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงปัจจัย 4 ว่าเป็นสิ่งค้ำจุนชีวิต, เป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นของชีวิต, เป็น

สิ่งที่ต้องอาศัยเลี้ยงอัตตภาพ ได้แก่ จีวร (ผ้านุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย, ที่นั่งที่นอน) และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร หรือ เภสัช (ยาและอุปกรณ์รักษาโรค) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ว่าเฉพาะเรื่องผ้า ในสมัยพุทธกาลมีการกล่าวถึงผ้า 6 ชนิดที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้ทำจีวร คือ 1) โขมะ (ผ้าเปลือกไม้) 2) กัปปาสิกะ (ผ้าฝ้าย) 3) โกเสยยะ (ผ้าไหม) 4) กัมพล (ผ้าขนสัตว์) 5) สาณะ (ผ้าป่าน) และ 6) ภังคะ (ผ้าที่ทำด้วยวัสดุผสมกัน เช่น ด้ายแกมไหม) (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาฯ, 2539)

ผ้าเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิต มนุษย์ทอผ้าเพื่อที่จะนำตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม ป้องกันอันตรายและให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ผ้ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตาย เกิดมาก็ใช้ผ้าอ้อม แต่งงานออกเรือนผู้หญิงสมัยก่อนทอผ้าปั่นฝ้ายไม่เป็นจะไม่ได้ออกเรือน กระทั้งเมื่อตายก็สวมใส่ให้ผู้ตายหรือคลุมศพ ชาวชนบทไทยส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่โบราณ ในยามว่างผู้หญิงจะทอผ้า ผู้ชายจัดเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำ ไร่ ทำนาและในครัวเรือน ดังคำกล่าวที่ว่า “เมื่อเสร็จหน้านา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก” แสดงให้เห็นว่าผ้าคือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตมนุษย์ เป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ที่สำคัญ นอกจากจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว การทอผ้าเป็นศิลปหัตถกรรมที่มาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นงานศิลปะประเภทหนึ่งเนื่องจากผ้าทอแต่ละผืนมีรูปแบบและลวดลายที่บ่งบอกเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ความเชื่อ และความเป็นมาของท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

จังหวัดน่าน เมืองแห่งล้านนาตะวันออก เมืองเล็กๆ ที่โอบล้อมไว้ด้วยขุนเขาผีปันน้ำและขุนเขาหลวงพระบางต้นกำเนิดแม่น้ำสายสำคัญ เป็นจังหวัดชายแดนทางด้านทิศตะวันออกของภาคเหนือ มีพื้นที่ประมาณ 12,000 ตารางกิโลเมตร สามในสี่ส่วนเป็นภูเขาและป่าไม้ มีพื้นที่ราบลุ่มหนึ่งส่วนบริเวณที่เป็นภูเขาสูงอยู่ติดชายแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีที่มาของชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า “นันทสุวรรณนคร” ในตำนานเก่าๆ เรียกเมืองน่านอีกคำหนึ่งว่า “กาวน่าน” ต่อมามีการเรียกชื่อเมืองน่านว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ที่มาของชื่อเมืองน่าน มาจากชื่อแม่น้ำน่าน อันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่าน ชื่อของเมืองน่าน ได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ตั้งแต่แรกตั้งเมืองใหม่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ซึ่งเรียกเมืองแห่งนี้ว่า “เมืองน่าน”

ในอดีตการทอผ้าถือว่าเป็นเรื่องของผู้หญิงทุกคนต้องทอผ้าเป็น ทุกครัวเรือนจะมีการทอผ้าเพื่อใช้สอยภายในครอบครัว และถ่ายทอดความรู้นี้แก่สมาชิกเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ชาวน่านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ว่างเว้นจึงนิยมทอผ้าเพื่อไว้ใช้สอยและถวายเป็นพุทธบูชา ถึงแม้ว่าชาวน่านจะประกอบด้วยหลายเผ่าพันธุ์กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป แต่การดำรงชีวิตของกลุ่มชนไทยวน ไทลื้อ ลาวจะมีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากภาษา การแต่งกาย อาหาร ประเพณี และความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา สตรีชาวน่านจึงฝีมือด้านการทอผ้าเป็นอย่างยิ่ง โดยได้รับการฝึกฝนมาจากแม่และญาติพี่น้องฝ่ายหญิง การออกแบบสร้างสรรค์ผ้าทอถือได้ว่ามีความวิจิตรพิสดาร โดยสามารถทำเป็นลวดลายต่างๆ ได้ด้วยเทคนิคการจก การขิด เกาะล้วง และคาดก่าน นอกจากผ้าทอที่ทำขึ้นใช้สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มของคนในครอบครัวแล้ว ก็ยังทอผ้าด้วยแรงศรัทธาเพื่อถวายที่วัด สร้างกุศลให้ผู้หญิงแทนการบวชพระ

วัฒนธรรมด้านการทอผ้าพื้นเมืองน่าน ได้แก่ ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม ถุงย่าม ตุง ฯลฯ จากกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านที่มีทั้งชนชาติไท ชาวไทยภูเขา ที่อาศัยอยู่เดิมและได้อพยพมาจากล้านช้าง สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ ไทยวนหรือไทยโยนก ไทลื้อ ถิ่น(ลัวะ) ขมุ ม้ง(แม้ว) เย้า (เมี่ยน) และมลาบรี(ผีตองเหลือง) จึงทำให้ผ้าทอเมืองน่านมีที่มาหลายแห่งด้วยกัน ผ้าทอเมืองน่านเป็นผ้าที่ทอจากฝ้าย ในอดีตนั้นจะใช้ฝ้ายที่มีในท้องถิ่น โดยเริ่มจากการปลูกฝ้าย และเข้าสู่ขบวนการผลิตเป็นเส้นด้าย โดยภูมิปัญญาของท้องถิ่นทั้งหมด รวมทั้งกรรมวิธีย้อมสีธรรมชาติ เช่น สีดำจากผลมะเกลือ สีแดงจากครั่ง

สีเหลืองจากขมิ้น แก่นขนุนและสีน้ำตาลจากเปลือกต้นสุน เป็นต้น ลายผ้าทอพื้นเมืองน่านจะเลียนแบบจากธรรมชาติ และลายเรขาคณิต ลวดลายของผ้ามีความหลากหลายตามท้องถิ่น โดยรวมแล้วลวดลายทั้งหมดล้วนได้แนวคิดมาจาก “ธรรมชาติรอบตัว” “คติความเชื่อ” และ “พุทธศาสนา”

ปัจจุบันการทอผ้าพื้นเมืองนับวันจะสูญหายไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดและผลิตภัณฑ์ ไม่เป็นที่นิยมของคนรุ่นหลังที่ไม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าของผ้าทอลายโบราณ จึงทำให้ไม่มีการผลิตผ้าทอหรือลดการผลิตผ้าทอลง ประกอบกับการนำเครื่องจักรเข้ามาผลิต ซึ่งทำให้ทอผ้าได้รวดเร็วและได้ ผ้าทอเป็นจำนวนมากกว่าการทอด้วยมือ การผลิตที่รวดเร็วส่งผลให้ราคาผ้าทอที่ผลิตโดยเครื่องจักร มีราคาถูกกว่าผ้าที่ทอด้วยมือ จึงทำให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่นิยมใช้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ผลิตโดยเครื่องจักรแทน ส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิตที่ใช้มือแบบดั้งเดิมที่นับวันจะสูญหายไป จังหวัดน่านถึงจะมีการทอผ้าลายพื้นเมือง แต่ลวดลายและวิธีการที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและไม่มีการศึกษาความหมายของลวดลาย เนื่องด้วยวิถีชีวิตที่เร่งรีบ จากวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาตามกระแสสังคมยุคใหม่ มีการกระทบทางวัฒนธรรมดั้งเดิมเกิดขึ้น และเหตุผลทางการตลาด ผ้าพื้นเมืองในรูปแบบโบราณก็จะสูญหายไปโดยสิ้นเชิง หากไม่ได้มีการสืบสาน ทางส่วนราชการ นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน นายวิบูรณ์ แววบัณฑิต เป็นประธานในพิธีลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ตามโครงการ “ผ้าไทยใส่ให้สนุก” ในวันที่ 10 มกราคม 2566 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนโดยเฉพาะข้าราชการสวมใส่ผ้าพื้นเมืองน่านในวันอังคารและวันศุกร์ เป็นการแสดงออกถึงการอนุรักษ์ สืบสานและสร้างกระแสการสวมใส่ผ้าพื้นเมืองน่านให้เกิดความต่อเนื่อง และกระตุ้นรายได้สู่กลุ่มอาชีพในชุมชนต่อไป (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดน่าน, 2566) “ผ้าทอไทย” เป็นศิลปวิทยาการ ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษที่ถูกส่งต่อและตกทอดมาจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน ผ้าทอแต่ละผืนแฝงไว้ด้วยเรื่องราวความเป็นมา ความคิด ความเชื่อ และจินตนาการของผู้ทอเอาไว้ การสวมใส่ผ้าทอที่เป็นการทอมือจึงเป็นความน่าภาคภูมิใจ (ไทยโพสต์, 2566)

ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ เชื่อในพลังอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในจักรวาล คนพื้นเมืองในสังคมไทยโบราณ ยังไม่รู้จักศาสนาพุทธและพราหมณ์ แต่ก็มีศาสนาผีเพราะนับถือผีพื้นเมืองของแต่ละเผ่า ความเชื่อและศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแยกไม่ออก อาจกล่าวได้ว่าเราไม่ได้นับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด แต่ก็มิได้หมายความว่าความเชื่อและศาสนาจะมีบทบาทด้อยลงไป การนับถือศาสนาของคนไทยเป็นเรื่องสำคัญที่จะหล่อหลอมให้สังคมไทยเป็นไปในแบบอย่างที่เรียก ได้ว่า “อย่างไทย” มีเอกลักษณ์เป็นไทย ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่านนอกเหนือจากความสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดน่าน และความจำเป็นในการดำรงชีวิต ลวดลายของผ้าทอจังหวัดน่านแต่ละผืนช่างทอยังได้แฝงความเชื่อทางพุทธศาสนาลงในผืนผ้าด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ที่ปรากฏในตุงดังนั้นด้วยเหตุผลจากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว บทความนี้ จะนำเสนอผลการ “ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน” เพื่อศึกษาลักษณะลายและความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน ศึกษาผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน และวิเคราะห์คุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะลายและความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary study) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary study) จากข้อมูลคือ พระไตร ปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2539 อรรถกถา ปกรณ์วิเสส งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน

2. การศึกษาข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มพระสงฆ์ 3 รูป 2) กลุ่มนักวิชาการ 3 คน 3) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน 4 คน 4) กลุ่มผู้ประกอบการ 4 คน 5) กลุ่มช่างทอผ้า 4 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 20 รูป/คน เพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้วิธีการบันทึกเสียง จดบันทึก และสัมภาษณ์เชิงลึก

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยอาศัยฐานความรู้จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร (Document) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยนำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analisis) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาลักษณะลายและความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองน่าน 2) เพื่อศึกษาการใช้ผ้าทอพื้นเมืองในกิจการทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในกิจการพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน

ผลการวิจัย

1. ลักษณะลายและความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน

1) ลักษณะลายของผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน

ผลจากการวิจัยพบว่าลักษณะลายของผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นลายเก็บมุกหรือขิด ลายที่พบเห็นเป็นลวดลายที่มาจากธรรมชาติรอบๆ ตัว ได้แก่ ลายดอกไม้ต่างๆ ดอกจันทน์ ดอกพิกุล ดอกแก้ว ดอกบัว ดอกเปา สร้อยดอกหมาก ดอกเอื้อง ดอกชมพูภูคา ลายรูปสัตว์ ลายช้าง ลายม้า ลายพญานาค นก ลายสัตว์สิบสองราศี ลายอุ้งตีนหมี ลายน้ำไหล และลายสัญลักษณ์ต่างๆ ลายขอเหลียว ลายขอกุญแจ ลายดาว ลายเฉลว ลายเหล่านี้จะนำมาทอเป็นลายผ้าซิ่น ได้แก่ ซิ่นม่าน ซิ่นป้อง ซิ่นก่านคอควาย ซิ่นคำเคิบ ที่ทอพิเศษด้วยการเก็บมุกด้วยดิ้นเงินดิ้นทอง ซิ่นลายน้ำไหลแบบต่างๆ ทอผ้าห่ม เรียกว่า “ผ้าห่มตาแสง” ทอเป็นถุงย่าม เรียกว่า “ถุงลายแย้” ผ้าปูที่นอน เรียกว่า “ผ้าหลบ” ทอตุง ทอผ้าห่มพระธาตุ โดยทอจากฝ้ายเป็นหลักมีทั้งฝ้ายพันธุ์สีขาวและฝ้ายพันธุ์สีน้ำตาลอ่อนเรียกว่า “ฝ้ายตุ่ย” เริ่มจากการปลูกฝ้ายด้วยเมล็ด เป็นต้นฝ้าย เก็บดอกฝ้าย เป็นใยนำมาปั่นเป็นเส้นด้าย มาย้อมสีต่างๆ มาทอเป็นผืน แล้วนำมาตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือผ้าที่ใช้ในทางพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า ลายของผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่านเป็นลวดลายที่มาจากธรรมชาติรอบๆ ตัวดอกไม้พันธุ์ไม้ สัตว์ สิ่งของเครื่องใช้ สิ่งที่มองเห็นบนท้องฟ้า แล้วนำมาถักทอลงบนผืนผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน

2) ความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่าความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน มี 4 อย่างคือ 1. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อเรื่องการสร้างบุญกุศลและการเวียนว่ายตายเกิด (สังสารวัฏ) ตัวอย่างลายโคมที่ปรากฏในผ้าทอจะเปรียบเหมือนแสงสว่างที่นำทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ลายดอกแก้วเปรียบได้กับดอกไม้กลิ่นหอมเพื่อบูชาพระ ลายดอกบัวบูชาพระเปรียบคนเป็นบัวสี่เหล่า ลายบันไดหรือเกาะล้วงแบบขั้นบันไดเปรียบได้กับทางขึ้นสวรรค์ ลายหม้อปูรณฆฏะในวัด สัญลักษณ์ความอุดมสมบูรณ์และการตรัสรู้ ลายปราสาทห้าชั้นหมายถึงพระเจ้าห้าพระองค์ ฉัตรอยู่เหนือยอดปราสาทและดาวเป็นตัวแทนแห่งแสงสว่างหรือปัญญา ลายนกหัสดีลิงค์เป็นสัตว์ในวรรณคดีมีความเชื่อว่านำวิญญาณผู้ตายไปสู่สวรรค์ 2. ความเชื่อในเรื่องโชคลางโหราศาสตร์ ฤกษ์ยามและการเดินทางได้แก่ ลายขอกุญแจเพื่อคุ้มครองการเดินทาง ลายขอหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ 3. ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ในลักษณะของเวทย์มนต์คาถาเครื่องรางของขลังวัตถุมงคลต่างๆ ได้แก่ ลายดอกจันแปดกลีบเพื่อป้องกันภัยรอบตัว ลาย 4. ผีสางเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์การนับถือผีดี เช่น ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีบรรพบุรุษ และคอยระวังผีร้ายที่มารบกวนทำให้เจ็บป่วยและเสียชีวิต ได้แก่ ลายตาเฉลวเพื่อป้องกันศัตรูมาทำร้ายและคุ้มครองจากภูตผีปีศาจ

ความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่านแต่ละลายมีการทอสืบทอดต่อๆ กันมาจากคนรุ่นก่อน ลวดลายที่ปรากฏในผืนผ้าจะบอกถึงความเชื่อส่วนใหญ่ที่เชื่อมโยงถึงพุทธศาสนาของคนพื้นเมืองน่าน ได้แก่ ลายโคมจะเปรียบเหมือนแสงสว่างที่นำทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ลายดอกแก้วเปรียบได้กับดอกไม้กลิ่นหอมเพื่อบูชาพระ ลายดอกบัวบูชาพระเปรียบคนเป็นบัวสี่เหล่า ลายบันไดหรือเกาะล้วงแบบขั้นบันไดเปรียบได้กับทางขึ้นสวรรค์ ลายหม้อปูรณฆฏะในวัด เปรียบเหมือนความอุดมสมบูรณ์ ลายปราสาทห้าชั้นหมายถึงพระเจ้าห้าพระองค์ นกหัสดีลิงค์เป็นสัตว์ในวรรณคดีมีความเชื่อว่านำวิญญาณผู้ตายไปสู่สวรรค์ และยังมีความเชื่อที่เกี่ยวกับโชคลางได้แก่ ลายดอกจันแปดกลีบเพื่อป้องกันภัยรอบตัว ลายตาเฉลวเพื่อป้องกันศัตรูมาทำร้ายและคุ้มครองภูตผีปีศาจ ลายขอกุญแจเพื่อคุ้มครองการเดินทาง และยังมีความเชื่อเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ได้แก่ ลายช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมือง ดอกชมพูภูคาเป็นดอกไม้หายากหนึ่งเดียวในจังหวัด ลายนกยูงเป็นสัตว์ชั้นสูงในป่าหิมพานต์ ลายสิงห์เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ ฉัตรอยู่เหนือยอดปราสาทและดาวเป็นตัวแทนแห่งแสงสว่าง ลายขอหมายถึงการขอพรให้มีความอุดมสมบูรณ์

สรุปได้ว่า ความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน ประกอบไปด้วยตามแบบสังคมไทยที่มีหลากหลาย ได้แก่ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาว่าสัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ความเชื่อในเรื่องโชคลางโหราศาสตร์ ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ผีสางเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เล่าสืบต่อกันมาจากคนรุ่นก่อน

2. ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน

ผลจากการวิจัยพบว่าผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่านมีหลายประเภท ทั้งผ้าที่ทำขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธเจ้า ผ้าที่ทำขึ้นเพื่อถวายพระสงฆ์ ผ้าที่ทำขึ้นตามความเชื่อต่างๆ ของคนน่าน และผ้าทำขึ้นเพื่อใช้ในประเพณีทางพุทธศาสนา โดยผ้าเหล่านี้มีประโยชน์เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา รักษาพระธรรมคำสอนที่อยู่ในรูปของเอกสารใบลาน เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ รักษาพระพุทธรูปที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เช่น ผ้าเพดาน และประโยชน์ทางใจจากความเชื่อว่าอุทิศให้แก่ญาติที่เสียชีวิต เช่น ตุง และเพื่อประโยชน์แก่ผู้ถวายผ้าเองตามความเชื่อเรื่องการสร้างบุญกุศลเพื่อส่งผลที่ดีในโลกหน้า เช่น ผ้าห่มพระธาตุ ผ้าห่มพระเจ้า และประโยชน์ในด้านความสามัคคีของคนในชุมชน เช่น ผ้าที่ใช้ห่มพระธาตุในสมัยก่อนจะชาวบ้านจะนำผ้าของตนเองที่ทอมาขนาดต่างๆ เย็บต่อกันกับผ้าของชาวบ้านคนอื่นๆ จนได้ผ้ามีขนาดที่ยาว

และห่มองค์พระธาตุได้รอบองค์ และผ้าที่ใช้ประโยชน์โดยตรงสำหรับพระสงฆ์ เช่น ผ้าจีวร ถุงย่าม ผ้าล้อ ผ้าอาสนะ

สรุปได้ว่า ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน ได้แก่ ผ้าที่ทำขึ้นเพื่อรักษาพระธรรมคำสอนที่อยู่ในรูปของเอกสารใบลาน เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าที่ทำขึ้นเพื่อรักษาพระพุทธรูปที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เช่น ผ้าเพดาน และผ้าที่ทำขึ้นเพื่อประโยชน์ทางใจที่มาจากความเชื่อว่าอุทิศให้แก่ญาติที่เสียชีวิตและเพื่อประโยชน์แก่ผู้ถวายผ้าเองตามความเชื่อเรื่องการสร้างบุญกุศลเพื่อส่งผลที่ดีในโลกหน้า เช่น ตุง ผ้าห่มพระธาตุ ผ้าห่มพระเจ้า นอกจากความเชื่อแล้วยังมีประโยชน์ในด้านความสามัคคีของคนในชุมชน เช่น ผ้าที่ใช้ห่มพระธาตุในสมัยก่อนจะชาวบ้านจะนำผ้าของตนเองที่ทอมาขนาดต่างๆ แล้วนำเย็บต่อกันกับผ้าของชาวบ้านคนอื่นๆ จนได้ผ้ามีขนาดที่ยาวและห่มองค์พระธาตุได้รอบองค์ และผ้าที่ใช้ประโยชน์สำหรับพระสงฆ์ เช่น ผ้าจีวร ผ้าคลุมไหล่ ถุงย่าม ผ้าล้อ ผ้าอาสนะ

3. คุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน

ผลจากการวิจัยพบว่าคุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่านมีหลายด้าน ได้แก่คุณค่าทางด้านศีลธรรม ได้แก่ อามิสทานการให้สิ่งของเป็นทาน, หลักความสามัคคี, อิทธิบาท 4 ความมานะพยายาม, ศรัทธา 4, มิจฉาทิฐิ ความเห็นผิดจากความเป็นจริง, อินทรีย์ 5 ตั้งมั่นในกิจของตน, พละ 5 พลังทางใจที่จะไปสู่ความสำเร็จ คุณค่าทางด้านความสวยงามด้วยลวดลายของผ้า ดอกของผ้า สีสันจากการย้อม คุณค่าทางด้านการใช้ประโยชน์ช่วยห่อหุ้มรักษาคัมภีร์ใบลาน หรือผ้ากฐินสำหรับพระสงฆ์ใช้นุ่งห่ม และสืบทอดประเพณีทางพระพุทธศาสนา คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ผ้าทอพื้นเมืองน่านนำไปขายเป็นสินค้าเพื่อสร้างรายได้ให้กับช่างทอผ้า หรือรายได้จากการจ้างทอผ้า คุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม ผ้าทอพื้นเมืองน่านมีศิลปะที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของชุมชนและชาติพันธุ์ โดยเฉพาะงานจุลกฐินจะได้เห็นประเพณีวัฒนธรรมขั้นตอนการทำผ้ากฐิน ตั้งแต่การปั่นฝ้าย ทอ ย้อม เย็บ สำหรับถวายพระสงฆ์

สรุปได้ว่า คุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่านมีหลายด้าน ได้แก่ คุณค่าทางด้านศีลธรรม คุณค่าทางด้านความสวยงาม คุณค่าทางด้านการใช้ประโยชน์ คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ คุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน” ผู้วิจัยอภิปรายผลที่ได้จากการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ลักษณะลายและความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะลายของผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่านแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) ลายดอกไม้และพรรณไม้ เช่น ดอกจันทน์ ดอกพิกุล ดอกบัว และดอกชมพูภูคา 2) ลายรูปสัตว์ เช่น ช้าง ม้า พญานาค นก คชสีห์และสัตว์สิบสองราศี 3) ลายสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ลายขอเหลียว ลายขอกุญแจ และลายเฉลว ขันหรือพาน 4) ลายสิ่งที่มองเห็นบนท้องฟ้าและสายน้ำ เช่น ลายดาว ลายน้ำไหล ส่วนเรื่องความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่านแบ่งเป็น 4 ประการ ได้แก่ 1) ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สะท้อนผ่านลวดลายที่สื่อถึงการบูชา ความอุดมสมบูรณ์ และการตรัสรู้ 2) ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามและการเดินทาง แสดงผ่านลวดลายเพื่อคุ้มครองผู้เดินทาง 3) ความเชื่อด้านไสยศาสตร์และเครื่องรางของขลัง ใช้ลวดลายเพื่อป้องกันภัย 4) ความเชื่อเรื่องการป้องกันคุ้มภัย ใช้ลวดลายเพื่อป้องกันศัตรูและสิ่งชั่วร้าย สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ พระใบฎีกาธนารัตน์ สุวณฺณสิริ (หอมดอก) เรื่อง “หลักความเชื่อและการอนุรักษ์ผ้าห่อคัมภีร์จังหวัดน่าน” ที่มีผลวิจัยว่า หลักความเชื่อที่ปรากฏในลายผ้าห่อคัมภีร์จังหวัดน่าน ชาวจังหวัดน่านมีความเชื่อเรื่อง การสร้าง

คัมภีร์ใบลานเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และช่วยการเก็บรักษาคัมภีร์ไว้ได้นาน จึงใช้ผ้าห่อคัมภีร์ถวายควบคู่กันไป โดยมีความเชื่อของลายบนผ้าห่อคัมภีร์ 4 ประเภท คือ 1) ลายสัตว์ เป็นลายผ้าที่ ได้รับแรงบันดาลใจจากสัตว์ที่มีอยู่จริงในธรรมชาติ มีต้นกำเนิดมาจากจินตนาการและคติความเชื่อดั้งเดิม ความศรัทธา มาประยุกต์ใช้ทอผ้าเพื่อความอุดมสมบูรณ์และความเป็นสิริมงคล 2) ลายพรรณพฤกษา เป็นลายที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากธรรมชาติ เกี่ยวกับ ต้นไม้ และดอกไม้ ซึ่งแฝงไปด้วยคติความเชื่อในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ 3) ลายจากสิ่งของมีความเชื่อว่าเป็นเครื่องใช้ที่เป็นมงคลไว้บูชาพระหรือเซ่นไหว้บรรพบุรุษ 4) ความเชื่อเกี่ยวกับลายดาว หมายถึงแสงสว่างส่องนำไปสู่การมีโชคลาภ และความอุดมสมบูรณ์ (พระใบฎีกาธนารัตน์ สุวณฺณสิริ (หอมดอก), 2566)

2. ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่าผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่านมี 10 ชนิด คือ 1. ผ้าห่อคัมภีร์ ใช้สำหรับแบ่งแยกคัมภีร์ให้เป็นหมวดหมู่และรักษาคัมภีร์ 2.ตุง นำไปถวายวัดเพื่ออุทิศให้กับผู้เสียชีวิต 3. ผ้าห่มพระธาตุในสมัยก่อนชาวบ้านจะทอแล้วนำมาเย็บต่อกันเพื่อห่มองค์พระธาตุเหมือนถวายผ้าห่มให้กับพระพุทธเจ้า 4. ผ้าห่มพระเจ้า เป็นลักษณะของผ้าที่ทอขึ้นเพื่อใช้ห่มองค์พระพุทธรูป 5. ผ้าเพดาน เป็นผ้าที่ทำขึ้นเพื่อใช้ขึงเหนือเศียรพระพุทธรูป จุดประสงค์เพื่อป้องกันฝุ่นหรือมูลสัตว์ไม่ให้ตกใส่องค์พระ 6. ผ้าล้อ ผ้าที่ใช้คลุมหัวนาคเวลาบวชพระ 7. ผ้าอาสนะ ผ้าที่ใช้สำหรับปูให้พระสงฆ์นั่งเวลาเทศนาธรรม 8. ถุงย่าม นำผ้าทอมาเย็บเป็นถุงย่ามเพื่อสำหรับพระสงฆ์ใช้ใส่สิ่งของเวลาเดินทาง 9. ผ้าคลุมไหล่ นิยมทอถวายเพื่อให้พระสงฆ์ใช้คลุมในฤดูหนาว 10. ผ้ากฐิน สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ พระอัษฎากรณ์ฉัตรานันท์ เรื่อง “ผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ” ที่มีผลวิจัยว่า ผ้าทอแบ่งเป็น 5 ประเภทตามการใช้งาน ดังนี้ 1) ผ้าทอสำหรับพระพุทธ คือ ผ้าห่มพระเจ้า ผ้ามุงบนและผ้าห่ม พระธาตุ 2) ผ้าทอสำหรับพระธรรม คือ ผ้าห่อคัมภีร์และผ้าปิดหอธรรม (ธรรมาสน์) 3) ผ้าทอสำหรับพระสงฆ์ คือ ผ้าบริขารมีไว้ใช้สอยของพระสงฆ์ โดยมีที่มา 2 ทาง คือ ผ้าที่ได้มาจาก การถวายทั่วไปตามประเพณี คือ ย่าม ผ้ารัดอก ผ้านั่ง ผ้ามุงสังฆะ และผ้าที่ได้มาจากสิ่งของไทยธรรม ที่พบส่วนใหญ่เป็นผ้าเช็ดน้อย 4) ผ้าทอที่ถวายเป็นเครื่องสักการะ กล่าวคือ เป็นผ้าที่ไม่ได้มีหน้าที่เพื่อใช้ สอยอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่จะ นำไปประดับตกแต่งในพระวิหาร มี 4 ชนิด คือ ตุง ผ้าจีวร (ผ้ามุญ จนะ) ผ้าเช็ดหลวง และผ้าพระบฏ 5) ผ้าอื่น ๆ คือ ผ้าปกหน้าพระเจ้า (พระอัษฎากรณ์ กิตฺติภทฺโท (ฉัตรานันท์), 2560)

3. วิเคราะห์คุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่านมี 5 ด้าน คือ 1. คุณค่าด้านศีลธรรม การถวายผ้าทอพื้นเมืองเป็นอามิสทาน คือการถวายผ้าเป็นทาน ชาวบ้านที่ร่วมงานจุลกฐินมีความสามัคคี, คนทอผ้าต้องมีความมานะพยายามทำให้สำเร็จตามหลักอิทธิบาท 4, คนถวายผ้าทอประกอบด้วยศรัทธา 4, 2. คุณค่าด้านความสวยงาม ผ้าทอมีลายและสีสันหลากหลายและงดงาม 3. คุณค่าด้านการใช้ประโยชน์ ผ้าทอสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย เช่น เป็นผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน ผ้าอาสนะ ผ้ากฐิน 4. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ผ้าทอพื้นเมืองน่านสามารถนำไปขายเป็นสินค้าเพื่อสร้างรายได้ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน 5. คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม ผ้าทอพื้นเมืองน่านสะท้อนถึงเอกลักษณ์ ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์และศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ พระทศพล ขนฺตยาภรณสิริ (ถาปินตา) พระวุฒิชัย มหาสทฺโท (เสียงใหญ่)วิโรจน์ วิชัย และพิรภานุวัตถ์ ชื่นวงศ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การถวายผ้าทอในพิธีกรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทยวนบ้านป่าบง ต.แม่คือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่” ที่มีผลวิจัยว่าแนวคิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับผ้าทอของชาวไทยวนบ้านป่าบงโดยมีการประพฤติตนสอดคล้องกับหลักพละ 5 ได้แก่ ศรัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ และปัญญาพละ, หลักสัมปทา ได้แก่ วัตถุสัมปทา

ปัจจยสัมปทา เจตนาสัมปทา และคุณาติเรกสัมปทา, บุญกิริยาวัตถุ 3 ได้แก่ ทานมัย สีลมัยและภาวนามัย, และสามัคคี (พระทศพล ขนฺตยาภรณสิริ (ถาปินตา), 2563)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) หน่วยงานด้านวัฒนธรรม ศาสนา และการท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน ควรนำองค์ความรู้เกี่ยวกับลวดลาย ความเชื่อ และคุณค่าของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนา ไปใช้เป็นข้อมูลในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการสืบทอดอย่างยั่งยืน

2) วัด สถาบันการศึกษา และชุมชนท้องถิ่น สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับผ้าทอพื้นเมืองในบริบทของพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจด้านคุณค่าทางศีลธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

3) กลุ่มทอผ้าและวิสาหกิจชุมชน ควรนำข้อมูลเรื่องลวดลาย ความหมาย และความเชื่อที่ปรากฏในผ้าทอพื้นเมืองไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีอัตลักษณ์ชัดเจน สามารถเพิ่มมูลค่าเชิงวัฒนธรรม และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนควบคู่กับการคงไว้ซึ่งความถูกต้องตามคติความเชื่อดั้งเดิม

4) ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์ชุมชน หรือกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี โดยเน้นการเชื่อมโยงผ้าทอกับพระพุทธศาสนา คุณค่าทางจริยธรรม และศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่านกับจังหวัดหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อให้เห็นความเหมือน ความแตกต่าง และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในระดับภูมิภาค

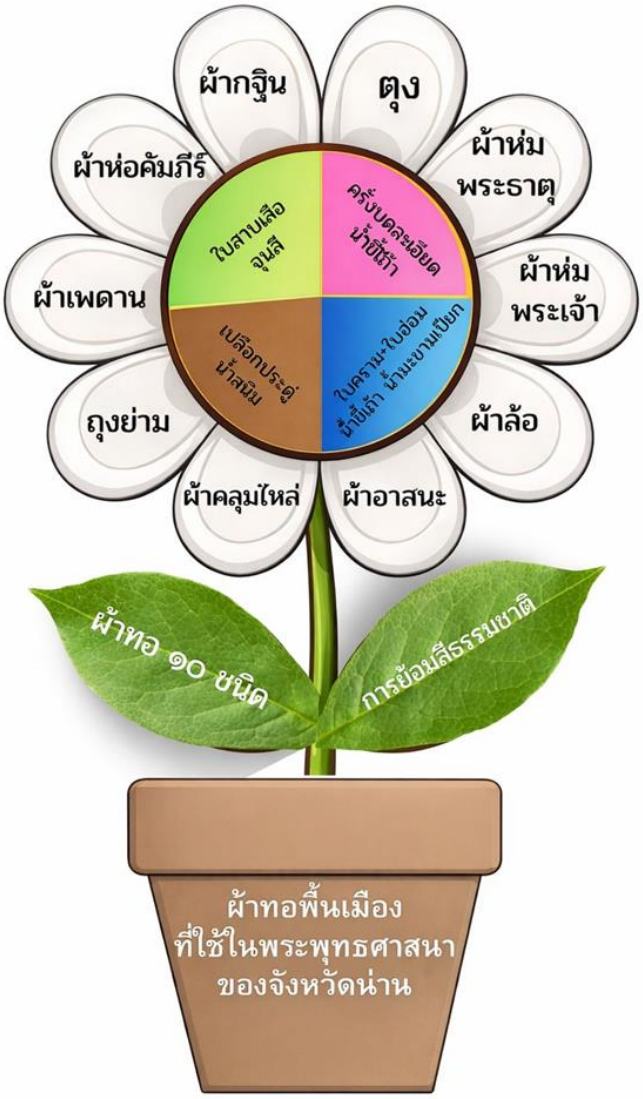
2) ควรศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้า ความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมปัจจุบัน

3) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของผ้าทอพื้นเมืองในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแต่ละประเภท เช่น พิธีกฐิน จุลกฐิน งานศพ หรือพิธีบวช เพื่อให้เข้าใจมิติทางศาสนาและสังคมอย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

4) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ผ้าทอพื้นเมืองในบริบทสมัยใหม่โดยยังคงรักษาคุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ และอัตลักษณ์ท้องถิ่น

องค์ความรู้

จากการวิจัยเรื่อง “ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน” ได้องค์ความรู้ใหม่ 2 ด้าน คือ 1) ผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน มี 10 ชนิด 2) เทคนิคการย้อมผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน มี 4 เทคนิค ดังแผนภาพองค์ความรู้ใหม่ต่อไปนี้

1) ประเภทของผ้าทอพื้นเมืองที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน 10 ชนิด คือ 1. ผ้าห่อคัมภีร์ 2. ตุง 3. ผ้าห่มพระธาตุ 4. ผ้าห่มพระเจ้า 5. ผ้าเพดาน 6. ผ้าล้อ 7. ผ้าอาสนะ 8. ถุงย่าม 9. ผ้าคลุมไหล่ 10. ผ้ากฐิน

2) เทคนิคการย้อมสีธรรมชาติในผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดน่าน 4 เทคนิค คือ 1) เทคนิคการย้อมผ้าให้เป็นสีน้ำเงิน มีวิธีการดังนี้ ใช้ใบฮ่อมและใบครามผสมกับน้ำด่างขี้เถ้าและน้ำมะขามเปียก 2) เทคนิคการย้อมผ้าให้เป็นสีเขียว มีวิธีการดังนี้ ใช้ใบสาบเสือนำมาต้มกระตุ้นด้วยจุนสี (คอปเปอร์ซัลเฟต CuSo4)

3) เทคนิคการย้อมผ้าให้เป็นสีชมพู มีวิธีการดังนี้ ใช้ครั่งนำไปบดจนละเอียด ต้มในน้ำเดือดเติมน้ำด่างขี้เถ้าเล็กน้อยประมาณ 1 ชั่วโมง กรองเอาแต่น้ำจึงนำเส้นฝ้ายลงย้อม 30 นาที 4) เทคนิคการย้อมผ้าให้เป็นสีน้ำตาล มีวิธีการดังนี้ ใช้เปลือกประดู่กระตุ้นกับน้ำสนิม (น้ำที่ได้จากการแช่โลหะที่เป็นสนิม) จะได้สีน้ำตาลเข้ม

แล้วนำฝ้ายไปต้มซ้ำ 1 ชั่วโมง แล้วบ่มใส่ถุงพลาสติกไว้หนึ่งคืน แล้วนำฝ้ายมาซักด้วยน้ำยาล้างจานผึ่งแดดให้แห้งเพื่อป้องกันสีตก

สรุป

พระพุทธศาสนาเข้าสู่แผ่นดินสุวรรณภูมิมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และฝังรากลึกในวิถีชีวิตคนไทยจนถึงปัจจุบัน หนึ่งในปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตคือผ้านุ่งห่ม ซึ่งมนุษย์ผูกพันกับผ้ามาตั้งแต่เกิดจนตาย จังหวัดน่านเป็นเมืองในล้านนาตะวันออกที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายอาศัยอยู่ร่วมกัน ผู้หญิงชาวน่านสืบทอดการทอผ้าจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งเพื่อใช้สอยในครัวเรือนและถวายเป็นพุทธบูชา ลวดลายผ้าทอน่านสะท้อนแนวคิดจากธรรมชาติ คติความเชื่อ และพุทธศาสนา เช่น ลายดอกไม้ ลายสัตว์ และลายเครื่องใช้ต่างๆ ความเชื่อที่แทรกอยู่ในผืนผ้ามีทั้งด้านพุทธศาสนา โชคลาภการเดินทาง ไสยศาสตร์ และการป้องกันภัย ผ้าทอที่ใช้ในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามีอยู่ราว 10 ชนิด เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ ตุง ผ้าห่มพระธาตุ ผ้าอาสนะ และผ้ากฐิน คุณค่าของผ้าทอเหล่านี้ครอบคลุมทั้งด้านศีลธรรม ความงาม การใช้ประโยชน์ เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรม ปัจจุบันการทอผ้าพื้นเมืองกำลังเสี่ยงสูญหายเพราะขาดผู้สืบทอดและถูกแทนที่ด้วยผ้าจากเครื่องจักร หน่วยงานในจังหวัดน่านจึงริเริ่มโครงการส่งเสริมการสวมใส่ผ้าพื้นเมืองเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนี้ไว้ให้คงอยู่สืบไป

เอกสารอ้างอิง

ไทยโพสต์. (25 กุมภาพันธ์ 2566). “ผ้าเปลี่ยนโลก” *สืบสานอัตลักษณ์ท้องถิ่นไทย*. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2568. เข้าถึงได้จาก https://www.thaipost.net/main/detail/39986

พระทศพล ขนฺตยาภรณสิริ (ถาปินตา) และคณะ. (2563). ศึกษาวิเคราะห์การถวายผ้าทอในพิธีกรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนา ของชาวไทยวนบ้านป่าบง ต.แม่คือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 11*(2), 454.

พระใบฎีกาธนารัตน์ สุวณฺณสิริ (หอมดอก). (2566). *หลักความเชื่อและการอนุรักษ์ผ้าห่อคัมภีร์จังหวัดน่าน* (วิทยานิพนธ์พุทธศาตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระอัษฎากรณ์ กิตฺติภทฺโท (ฉัตรานันท์). *การศึกษารูปแบบและความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดน่าน. (25 กุมภาพันธ์ 2566). *จังหวัดน่าน จับมือ 46 หน่วยงานร่วม MOU อนุรักษ์สืบสาน และพัฒนาผ้าน่าน ตามโครงการ “ผ้าไทยใส่ให้สนุก*. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2568, จาก https://nan.cdd.go.th /2023/ 01/10/จังหวัดน่าน.